

Sapar Köse

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler, Taryhy şahslar, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Sapar Köse GÖROGLYNYŇ YIGITLERİ

kitapcy.ru

- SAPAR KÖSE
- "Ol merdiň ogludyr mertdir pederi..."

Türkmen halkynyň şan-şöhratly taryhynda edermenlikde, mertlikde, merdanalykda watansöýjiligiň ýokary nusgasyny görkezip, halkymyzyň hakydasynda baky galan ärlerimiziň ady barmak büküp sanardan köpdür.

Türkmen ýigidiniň nusgalyk keşbi öz gezeginde edebi ýadygärliklerimizde giňden beýanyny tapypdyr. "Gorkut atada" Bamsy Birek, Däli Dönder, Gyryk Gynyk, Gara Çoññür, Bugaç han, Bugra beg, "Göroglyda" Sapar Köse, Handan batyr, Ärhasan, Taýmaz beg, Dowly beg, Sapa beg, Wepa beg, Ärarslan, Çadırçı ogly, Depel batyr, Nuraly... ýaly birnäçe obrazlary içgin

öwreneniňde, halkymyzyň şuglaly geçmişi göz öňünde doly janlanýar duruberýär.

Şular ýaly nusgalyk keşpleriň ýaşlaryň aňynda dikeldilmegi özgerip barýan dünýämiziň öz köklerine mäkäm saralyp galmagy üçin diýseň wajyp işdir. Ýaş ýazyjy-şahyrlarymyz gelejekde döretjek eserlerinde şu nukdaýnazardan ugur alyp, eser döretseler, onda milli öwüşginli edebi we medeni binýadymyzyň sagdyn sütünleriň üstünde mäkäm ornaşjakdygyna tüýs ýüregimiz bilen ynanýarys.

Nobaty bilen ýokarda ady geçen we geçmedik ýarym çeper, ýarym taryhy obrazlaryň hersi barada aýratynlykda durup geçiris.

■ Göroglynyň kyrk ýigidi

Sapa Köse barada gürrüňe başlamazdan öň milli duýgularymyzyň iň kämil nusgada beýan edilen edebi ýadygärligi bolan "Görogly" eposyndaky "Kyrk ýigidiň" obrazy barada gysgaça durup geçeliň.

"Kyrk" diýen sözüň özi türkmen dilinde diňe "40" sany aňlatmaýar.

"Kyrk" – munuň özi, şol sanda eposdaky "40 ýigit", sözüň doly manysynda ýigitleriň san taýdan jemi bolman, eýsem Watanyň goragynda durýan ýigitleriň ählisini öz içine alýan, köplüğü aňladýan epiki sandyr. Göroglynyň ýigitleri öz halkynyň ykbalyny çözýän aldym-berdimli söweşlerde gahrymançylyk görkezip, aýgytly rol oýnaýarlar.

Kyrk sözünüň dolulygy, kämilligi aňladýandygy baradaky sözümüzü diniň taryhynda bolup geçen bir waka bilen delillendireliň. Köpüñiziň bilşiniň ýaly, müşrikleriň yzarlaýandygy üçin ilkibaşda musulmanlar namaz-ybadatlaryny gizlinlikde edipdirler, musulmançylygy kabul edenler hem ynanjyny gizlemäge mejbür bolupdyrlar. Emma Hezreti Omaryň (r.a) musulmanlygy kabul etmegi bilen musulmanlaryň sany kyrka ýetýär. Üns beriň, bärde bir adamyň artmagy hiç zady aňladanok. Emma Hezreti Omar (r.a) ýaly adamyň yslamy kabul etmegi we başga-da heniz biziň düşünmejek syrlarymyzyň jemlenendigi üçin Hezreti Pygambarimiz (r.a) mundan beýlæk

gizlinlikden el çekilýändigini, yslamyň aç-açan wagyz ediljekdigini yylan edýär we ähli muslimanlar jem bolup Mukaddes Käbede müşrikleriň gözünüň alnynda namaza durýarlar... Kyrk sany ýaş we akyl taýdan dolušan adama baha berilende hem ulanylýar. "Kyrkdan soñ pyrk" diýip, kyrk ýasasa-da akly goýalyşmadyk adama diýilýär. Hezreti Magtymgulyda hem:

"Jahyllkyda eden işleň geň görner,
Kyrkyňdan soñ aýyl bolsa adamzat" –

– diýen setirler bardyr.

Şonuň üçin "Görogludaky" kyrk ýigitler diýilende, diňe Göroglynyň emrindäki kyrk ýigit göz öňüňize gelmesin. Eposdaky kyrk ýigit türkmeniň merdana ýigitleriniň ählisiniň nusgalyk keşbidir.

■ "Indi habary kimden al, Sapar Köseden al!"

Göroglynyň kyrk ýigidiniň arasynda Sapar Kösäniň (Sapar Märem hem diýilýär) obrazyna aýratyn uly orun berlipdir.

Eposda beýan edilişine görä, Sapar Köse Göroglynyň özündenem ýaş boýunça ep-esli uly bolmaly. Ol ilki Göroglynyň kakasy Ady begiň hyzmatyny hem edýär. Sapar Köse Göroglynyň ýok wagty onuň ýigitlerine kethudalygam edýär. Ol köp gowgalary başyndan geçiren adam. Şeýle-de ol degişmäni, toý-şagalaň gowy görýär, baran ýeri-de ala-ýaz. Şoňa görä eposda Sapar Kösäniň keşbi satiriki äheňde berilipdir diýip aýtmak bolýar. Onuň obrazy arkaly eposyň süňňune halk ýumory siňdirilipdir. Sapar Kösäniň özboluşly wäşiliği, kináalyja sözleri okyjyda (diňleýjide) ýatdan çykmajak täsir galdyrýar. "Indi habary kimden al, Sapar Köseden al!" diýildigi, eýýäm bir mylaýym gülküniň üstünden barjagyň öňünden aňýaň.

Eposy okanda ýene bir zat ünsüni çekýär. Ýigit öýlenende, gyz çykanda, nika gyýmaklyk mollal-müftilere däl-de, Sapar Kösä ynanylýar. Onuň Gürjüstanyň patyşasy Leke şanyň gyzy Gülruh bilen Göroglynyň ogullygy Öweziň nikasyny gyýanda mollalaryň, kazylaryň nika gyýanda alýan muzdy 500 tümen tylla diýip, Göroglyny "kesjek" bolşy, hem-ä Sapar Kösäniň özboluşlyja

keşbini görkezýär, hemem çuň manyly aforizmalaryň üsti bilen peýdakeş molla-müftileriň betnebisligini paş edýär.

Sapar Köse Görogla-da ýeri gelende aýdanyny etdirip bilyän adam. Gerek ýerinde, başyna iş düşende Görogly elmydama ondan maslahat alýar, pendini diňleýär. Sapar Kösäniň orny we hormaty diňe Göroglynyň ýanynda däl, kyrk ýigidiňem, Agaýunus periniň ýanynda-da uly.

"Sapar Märem kyrk ýigide ýaz idi,
Daglaryň peleňi algyr baz idi" –

diýen setirler Sapar Kösäniň ornunyň nähili derejede belentligini açık görkezip duran setirlerdir.

Her bir adamda bolşy ýaly Sapar Kösäniňem kemçilikleri, ýetmez häsiyetleri, gowşak taraplary bar. Özem bu gowşak taraplar eposda okyjylar üçin juda gyzykly görnüşde berlipdir.

Mysal üçin, Görogly galadan çykan badyna Sapar Köse ýigitlerine: "Soňuny gören ýok, depiň Genjimiň sürüsine!" diýip, "Han özi, sultan özi" bolup, Görogly dolanyp gelýänçä, Genjimiň hasabyna iýip-içýär, kyrklar bilen şagal mesligini edýär, urdumşalyk guraýar.

Kämahal onuň ýörişlerden sypjak bolup, hykgy-çokgy edýän we "çakyzasynyň tutýan" wagtlary-da bar. Bular ýaly sypjyklyk eden ýerinde serkerde hökmünde Görogly oña gamçy jezasyny berýär. Her niçikde bolsa, gojalşan adamyň dert-azarynyň boljakdygy, özem munuň Sapar Kösäniň obrazыnda ýumora salnyp berilmegi diýseň ynandyryjy gelýär.

Sapar Kösäniň keşbini dolulygyna suratlandyrmak giňişleýin ylmy işi, göwrümlü çeper eserleri, sahna eserlerini we kinofilmleri talap edýär. Biziň bu gysgajyk makalamyz bu wajyp işleriň edilmeginiň gerekdigine düşünip, nämedir bir zatlary etmek isleyänleriň ünsüni çekmek maksady bilen ýazyldy.

■ Peýdalanylan edebiýat:

- 1). "Görogly", (türkmen gahrymançylyk eposy), "Türkmenistan" neşirýaty, Aşgabat-1990;
- 2). Porjan Kiçigulow "Görogly hakynda söhbet", "Türkmenistan"

neşirýaty, Aşgabat-1978.

Taýýarlan: Has TÜRKMEN. Taryhy şahslar